

DOKUMENTÁCIÓ ÉS MŰSZAKI PROPAGANDA

002:62:659.1

Műszaki propaganda mint
új gyűjtőfogalom

A legutóbbi időkben a műszaki ismeretek különféle fajtáinak a legkülönbözőbb módokon való terjesztésére új gyűjtőfogalom kialakításának jelei mutatkoznak. **M Ű s z a k i p r o p a g a n d a** elnevezésen kívánják egybefoglalni mindazt a tevékenységet, amely a műszaki ismeretek feltárására, feldolgozására és terjesztésére irányul.

Termelési propaganda

Több évtizedes multra visszatekintő elődje a **t e r m e l é s i p r o p a g a n d a** volt, amelyet Lenin még 1920-ban helyezett előtérbe "Tézisek a termelési propagandáról" c. programatikus írásában^{1/}. Eszerint a termelési propaganda feladata lényegileg "a szakmai-műszaki és politechnikai ismeretek terjesztése". A termelési propagandának fő eszköze a szakszervezeti tanács felügyelete alatt kiadott ipari és mezőgazdasági tartalma, nagy példányszámu termelési ujság, de az ebben közölt, továbbá az ide érkezett és hasonló tárgyú más ismeretközeli anyagot is termelési ágak szerint csoportosítva külön ki kell adni **b r o s u r á k** és **r ö p l a p o k** formájában. A termelési propagandának eszközei továbbá a Tézisek szerint: a **k ü l f ö l d i t e c h n i k á v a l** foglalkozó **t a n k ö n y v e k** és szemlék terjesztése **k ö n y v t á r a k** útján, **e l ő a d á s o k**, megbeszélések, beszámolók tartása, **f i l m**, **n a n g l e m e z** felhasználása, **á b r á k**, **t é r k é p e k**, **h i r d e t m é n y e k** és **p l a k á t o k** kifüggesztése az üzemekben, **m i n t a ü z e m e k** látogatása, az elmaradottak **o k t a t á s a**.

A termelési propaganda
elhelyezkedése a propaganda általános fogalmában

A termelési propaganda annak a szélezköri állami és társadalmi tevékenységnek egyik megnyilvánulása, meghatáro-

^{1/} Magyar nyelven közreadva Lenin Művei, 31.k. Bp.1951. Szikra, p. 415-418.

zott szakterületekre és feladatokra irányított működési köre, amellyel lényegileg a dolgozók technikai színvonalának emelését mozditják elő^{2/}. Nagya a propaganda széles és átfogó értelemben pedig bármiféle e s z - m é k , n é z e t e k és i s m e r e t e k t e r j e s z t é s e , amilyenek felmerülnek a politikai vélemények /politikai propaganda/, világnézeti rendszerek /ideológiai propaganda/, vallási hiedelmek /vallásos propaganda/, a gazdasági élet /gazdasági, üzleti propaganda/ stb. területén^{3/}. A propaganda fő eszköze általában az időszaki sajtó, de emellett a film, a színház, a rádió és televízió, a politikai, a tudományos, ill. inkább a népszerűsítő tudományos irodalom, a szépirodalom és a szóbeli /előadásos, megbeszélésekkel folyó/, valamint a szemléltető /kiállítás, bemutató megvalósított/ propaganda.

A termelési propaganda eredeti értelme

Miként a propagandának általában, úgy a termelési propagandának is elsődleges értelme az ismeretek t e r j e s z t é s e és á l t a l á n o s í t á s a , és emiatt érvényesülése igen széles körű. Nem az a hivatása, hogy a tudomány képviselőit és az egyes szakterületek felső szintű szakembereit lássa el a tudomány legújabb fejlődésének a szakirodalomban testet öltő legújabb eredményeivel, hanem a d o l g o z ó k a t juttassa olyan k o r s z e r ű s z a k - i s m e r e t e k birtokába, amelyek segítségével k é p z e t t s é - g ű k és annak révén munkájuk s z i n v o n a l a e m e l k e d i k . Miként a Bol'saja Szovetszkaja Énciklopédiája "Propaganda, termelési és technikai" címszó alatt megállapítja: "A termelési és technikai propaganda tárgya: a műszaki ismereteknek és a termelés gazdasági kérdéseinek, a legkiválóbb termelési tapasztalatoknak, a tudomány és a technika vívmányainak általánosítása és terjesztése A termelési és technikai propaganda műszaki ismeretekkel fegyverzi fel a dolgozókat, s ezzel elősegíti a szellemi és a fizikai munka, a város és a falu közötti lé-

2/ Vö. a Bol'saja Szovetszkaja Énciklopédiája következő meghatározásával: termelési és technikai propaganda "a Szovjetunióban ama intézkedések komplexusa, amelyek a dolgozók kulturális és technikai színvonalának emelésére, valamint a szocialista munkaverseny további fejlesztésére irányulnak." /Bol'saja Szovetszkaja Énciklopédiája, 35.k.p.73./

3/ Vö. a Bol'saja Szovetszkaja Énciklopédiája alanti meghatározásával: "Propaganda a politikai, tudományos és egyéb ismeretek, nézetek, eszmék terjesztése. A propaganda kifejezéssel jelöljük ama eszmék, elméletek, tenitások terjesztését, amelyek mélyreható és részletes magyarázatot igényelnek. A Szovjetunióban és a népi demokráciák országai-
ban a pártszervezetek, a komzszomol- és szakszervezetek, állami intézmények, valamint társadalmi szervezetek tervszerű propagandát folytatnak. A Szovjetunióban ilyen szervezet pl. a Politikai és Tudományos Ismereteket Terjesztő Össz-szövetségi Társaság. A demokratikus tábor országai-
ban a propaganda a tudomány, a technika, az ipari és mezőgazdasági termelés legkülönbözőbb ágaira terjed ki /pártpropaganda, vallásellenes propaganda, termelési és technikai propaganda, agropropaganda stb./. A propaganda eszközei: az időszaki sajtó /újságok és folyóiratok/, a rádió, az előadások /propaganda előadások után/, a politikai, a tudományos, a népszerű tudományos irodalom, a szépirodalom, a színház, a film. /Bol'saja Szovetszkaja Énciklopédiája, 35.k.p.70./

nyeges különbségek kiküszöbölését, a tömegek kommunista öntudatának gyarapodását." Nincs szó ebben a tárgykör-meghatározásban arról, ami pl. a dokumentáció legfőbb feladata és hivatása: a világ bármely nyelvén megjelenő szakirodalom figyelemmel kísérése, válogatott anyagának feltárása, közvetítése a tudomány képviselői és a technika szakemberei részére, valamint ebből a feltárt szakirodalomból a felmerült konkrét kutatási témákhoz szakirodalmi anyag, adatok felkutatása, ill. a vonatkozó speciális szakirodalom feldolgozása. Ehhez képest úgy tűnik, hogy a dokumentáció és a műszaki termelési propaganda között kapcsolat nincs, ill. csak annyiban van, amennyiben nem a műszaki-tudományos, hanem a műszaki-termelési dokumentáció a leghaladottabb új termelési eljárásokat figyelemmel kísérve, azokat a műszaki termelési propaganda a maga sajátos eszközeivel általánosítja, népszerűsíti.

Sajátos terjesztési módjai

A termelési propagandának a 2/ jegyzetben idézett fogalmából, valamint a fenti tárgyából és hivatásából azt az értelmét, amely szerint fogalmi kapcsolat a termelési propaganda és a szakirodalmi dokumentáció között nincs, a továbbiakban megerősítik azok a megállapítások, amelyek a Bol'saja Szovetszkaja Énciklopedijában a termelési propaganda e s z k ö z e i r e vonatkoznak^{4/}. Ezek között hiába keressük a dokumentációs közreadás eszközeit: a referáló folyóiratokat, a kartonszolgálatot vagy hasonlókat, ellenben s a j á t o s t e r j e s z t é s i m ó d o k és formák légiójával találkozunk, amelyek különösen alkalmasak arra, hogy a termelési tapasztalatokat tanulmányos részét a szóbeli magyarázat /tudományos dolgozók által tartott népszerűsítő előadások, tanfolyamok, iskolai oktatás, beszámolók, előadások, rádióközlemények, konferenciák/, a szemléltetés /muzeumok, kiállítások, az un. technika házainak rendezvényei, plakátok, az un. műszaki

^{4/} Bol'saja Szovetszkaja Énciklopedija, 35.k.p.73.

^{5/} "A termelési és technikai propaganda egyik megnyilvánulása a tudomány és a termelés dolgozói közötti alkotó együttműködésnek. Ebben részt vesznek a főiskolák, a tudományos kutatóintézetek dolgozói, a vállalatok keretében működő mérnökök és technikusok, az agronómusok, az állatorvosok, a termelés ujitói. A termelési és technikai propaganda legelterjedtebb módjai a legkiválóbb munkamódszereket oktató iskolák, a meghatározott célokra szervezett tanfolyamok, a műszaki, mezőgazdasági, állattenyésztési körök, amelyekben a hallgatók, illetőleg tagok termelő munkájuk megszakítása nélkül vesznek részt.

A termelési és technikai propagandában nagy szerepet játszik a sajtó, a központi és helyi rádió, a műszaki könyvtárak, muzeumok és kiállítások, a technika házai, a mezőgazdasági kultúra házai, a termelési és technikai kérdésekkel foglalkozó kabinetek, a mezőgazdasági kabinetek, a szakszervezeti klubok, a kulturpaloták és kulturházak, a város sarkok. Óriási jelentősége van a termelési és technikai propagandában a műszaki és mezőgazdasági irodalomnak, az ujitók munkamódszereit terjesztő könyveknek.

A termelési és technikai propaganda fontos eszközei a termelési technika és a termelés gazdasági kérdései, valamint az iparban, a közlekedésben és a mezőgazdaságban alkalmazott kiváló munkamódszerek tár-

kabinetek, filmek, tapasztalatközvetítő bemutatók, látogatások/ utján, továbbá a népszerűsítő írott szó terjesztésével /könyvek az újítók munkamódszereiről, a tapasztalatcserére szolgáló rölapok/ közvetítik és általánosítják. A könyvtárak felemlítése a terjesztés eszközei sorában a muzeumok és a kiállítások mellett kapott helyet. Ez arra utal, hogy a műszaki termelési propaganda szempontjából a könyvtárügy gyűjteményi szerepe és emellett a könyvtári propaganda kap főleg helyet az anyag terjesztésében, nem pedig a könyvtári munkának a tájékoztatáshoz kapcsolódó funkciói.

A technika háza

A műszaki termelési propaganda nagyobb szabásu intézményes szervei a Szovjetunióban a t e c h n i k a h á z a i, amelyek különféle szervezeti formákban /népgazdasági tanácsok mellett, társadalmi szervezetek keretében, nagyvállalatokon belül/ a technika legújabb eredményeinek rendszeres terjesztésére alakultak. A technika háza előadási, kiállítási termekkel, a szemléltető előadásokhoz, vetítésekhez alkalmas berendezésekkel vannak ellátva, és ezek segítségével elsősorban a szóbeli közlés /konferenciák, előadások, konzultációk/ és a szemléltető ismeretterjesztés /bemutatók, filmvetítés, tapasztalat-

gyűjteményes tartott előadások, beszámolók és viták. A termelési és technikai propaganda céljait szolgálják azok a különféle esték is, amelyekben a termelési tapasztalatokat cserélik ki /az üzemek, üzemrészek közötti verseny résztvevőinek estéi, a legfőbb szakmák dolgozói részvételével tartott esték, ifjúsági esték, az ifjúságunk találkozásai idős dolgozókkal stb./. Nagyon elterjedtek a műszaki konferenciák. Ezek legfőbb rendeltetése elősegíteni a további haladást, a munkatermelékenység növelését, a termékek minőségének javítására, az önköltségének csökkentésére alkalmas tartalmak feltárását. Fontos szerepet tölt be a szemléltető termelési és technikai agitáció: a kiállítások, plakátok, a szocialista munkaverseny állását feltűntető táblák, a "dicsőség táblák", a tapasztalatcserére szolgáló rölapok, "villámhírek", az újítók arcképcsarnoka stb. A Szovjetunió Kommunista Pártja /1955. évi/ júliusi plénuma által "A párt további fejlesztésére, a termelés műszaki tökéletesítésére, szervezésének javítására irányuló feladatok" tárgyában hozott határozat kimondja, hogy az ipartan, a mezőgazdaságban és az építkezésben elért eredmények szemléltetése és terjesztése végett olyan állandó kiállítást kell szervezni, amely bemutatja a tudomány vívmányait és a gyakorlati termelő munka legkiválóbb eredményeit a Szovjetunió népgazdaságában.

A Szovjetunióban sok műszaki, mezőgazdasági és oktatási filmet hoznak forgalomba. Ezek egy része filmtanfolyam /"A gépkocsi", "A gőzmozdony", "A traktor", "Az aratócséplőgép"/ vagy olyan filmsorozat, amely a műszaki, ill. a mezőgazdasági tanintézetek tantervébe, ill. tanfolyamtervébe illeszkedik. Filmriportokat készítenek "Tudomány és technika", "A mezőgazdaság újdonságai" címen. Népszerűlik a műszaki muzeumokba, kiállításokba, az iparvállalatokba, a kiváló szovhozokba, gép- és traktorállomásokba, a kolhozokba vezetett kirándulások. Gyakran küldenek ki dolgozókat, mérnököket és technikusokat, szakembereket üzemekbe a legújabb műszaki berendezések és újító módszerek tanulmányozására.

A népi demokráciák országaiban jelentős fejlődést ért el a termelési és technikai propaganda. Ennek szervezésében kiterjedten hasznosítják a Szovjetunióban szerzett tapasztalatokat." /Bol'saja Szovetszkaja Enciklopedija, 35.k.p.73-74./

csere/ eszközeivel mozditják elő a legkorszerűbb technika elsajátítását. Emellett az ismertetett anyagról brosurákban és egyéb kiadványokban is beszámolnak^{6/}. A szovjet példa nyomán hazánkban is a MTESZ központi székházát a technika házának nevezzük.

Műszaki kabinetek

Ami a technika háza a Szovjetunióban valamilyen nagyobb szervezeti formában, az a műszaki kabinet/tehnicseszkij kabinet/ a gyárban. Lényegileg a műszaki kiállítások és előadások terme, a műszaki termelési propagandának és a munkamódszerek terjesztésének gyári szemléltető központja. Szervezetileg a gyár műszaki tájékoztatási irodájához /Bjuro tehnicseszkij informacii/ tartozik, az irányítja munkáját, állapítja meg programját. Létszámába mérnök vezető, technikus /mozigépész/ és dekorátor tartozik. A műszaki kabinetben mutatják be a legújabb műszaki eredményeket, az ujitómódszereket, az ok-

^{6/} Vö. a Bol'saja Szovetszkaja Énciklopedija "Dom tehnikai" címszavában foglaltakkal. "A technika házai a tudomány és technika legújabb vívmányait propagáló kulturális intézmények a Szovjetunióban. A technika házai az első és második sztálini 5 éves terv /1928-1937/ idején kezdtek terjedni, amikor a legkorszerűbb műszaki berendezésekkel felszerelt új vállalatok építése megkívánta a munkásoktól és a műszaki dolgozóktól a legkorszerűbb technika gyors elsajátítását. Az 1933. évben létesítették Moszkvában a vasuti közlekedés központi technika-házát. Leningrádban az állandó ipari kiállításból kiindulva, az 1934. évben jött létre a technika háza a Politikai és Tudományos Ismereteket Terjesztő Össz-szövetségi Társaság fennhatósága alatt. Az 1935. évben az Uralban /Szverdlovszkban/ teremtették meg a technika házat a Gépészmérnökök és Műszaki Dolgozók Össz-szövetségi Társasága keretében. Vannak szakmaközi házai a technikának - ezek több iparág dolgozóit szolgálják - és ágazati házai a technikának - ezek csak egy iparág vagy a közlekedés körébe tartozó munkát végeznek. Sok nagy gyár mellett /a kuznyeckii és magnitogorszkii kohászati kombinátban, a novotagilszkii kohászati gyárban, a gorkijii gépkocsigyárban stb./ is vannak házai a technikának, valamint műszaki kabinetek is, amelyek a technika házaihoz hasonlóan terjesztik a szovjet tudomány és technika legújabb vívmányait.

A technika házai terjesztik a termelés ujitóinak eredményeit. A sztahanovisták, mérnökök és műszaki dolgozók, valamint a tudományos dolgozók tapasztalatainak kicserélése végzett tudományos és műszaki konferenciákat, műszaki, termelési tanácskozásokat rendeznek. Előadásokat, felolvasásokat tartanak tudományos és műszaki témák köréből. A tudomány és technika eredményeit ismertető állandó- és vándorkiállításokat rendeznek. Kirándulásokat szerveznek a munkások, a mérnökök és a műszaki dolgozók részére a termelésben élenjáró vállalatokhoz. A műszaki irodalomra vonatkozó bibliográfiákat és szakkönyveket bocsátanak a vállalatok rendelkezésére stb. A leningrádi technika háza pl. az 1950. évben kb. ezer előadást és felolvasást tartott, három-ezernél több esetben szaktanácsal szolgált, kétezer kirándulást szervezett, vezető vállalatok és a termelésben kiváló ujitók munkamódszereit ismertető száznál több tájékoztatót, sztahanovista-lapot, brosurát adott ki. A vasuti közlekedés technika-házai és műszaki kabinetjei az 1950. évben 70 ezernél több előadást és felolvasást, kb. 2 ezer műszaki-termelési tanácskozást és konferenciát tartottak, 300 ezernél több szaktanácsot adtak, kb. 2 ezer tematikai kiállítást szerveztek, s a legkiválóbb munkamódszereket ismertető kb. 2 ezer lapot és brosurát adtak ki." /Bol'saja Szovetszkaja Énciklopedija, 15.k.p.44./

tató és műszaki tapasztalatokat közvetítő filmeket, továbbá kiállítják a műszaki propaganda körébe tartozó anyagokat és a legújabb műszaki irodalmat^{7/}.

A műszaki termelési propaganda új értelme:
műszaki-tudományos propaganda

1955 júliusában az ipar fejlesztéséről és a műszaki fejlődésről a Szovjetunióban hozott párt- és kormányhatározatok nyomán a termelési propaganda eddigi értelme megváltozott. Elsősorban is határozottan különvált a termelési propaganda hatókörében a műszaki propaganda, másodsor pedig ez a műszaki propaganda tudományos jelzővel egészült ki. Ennek megfelelően a technika házainak elnevezése is a m ű s z a k i t u d o m á n y o s p r o p a g a n d a háza /dom naucsnoj-tehnicseszkaj propagandü/ megjelölésre módosult^{8/}. A műszaki propagandának tudományos jelzővel kiegészítése nyilván arra utal, hogy a termelési eljárások, technológiák maguk is tudományos elveken, tudományos kutatásokon alapulnak, és így végeredményben tudományos tartalmat is fejeznek ki. Mindemellett természetesen a tudományos jelleg előtérbe nyomulása során is fog bőven maradni olyan műszaki ismeret és ehhez képest az ennek terjesztését vállaló propaganda-tevékenység, amely lényegét meghatározó módon is elsősorban termelési /technológiai/ természetű. Mint ahogy a dokumentáció fogalmi megjelenési formáit illetően is különbséget lehet tenni műszaki-tudományos és műszaki-termelési dokumentáció között, akképp a műszaki propagandában is megkülönböztetik a műszaki-tudományos és a műszaki-termelési propaganda-tevékenységet^{9/}.

A műszaki propaganda
gyűjtőfogalma

Annak következtében most már, hogy a műszaki propaganda fogalmi körének legutóbbi kiterjesztésével az egyaránt felöleli a műszaki tudományok és a technika teljes területén előálló eredmények terjesztését, olyan értelmezésre ad lehetőséget, hogy valójában a műszaki propaganda a m ű s z a k i t á j é k o z t a t á s ü g y ö s s z e f o g l a l ó szervezési és működési alakzata, amelynek mindazok a tevékenységek a részterületei lennének, amelyek a műszaki ismeretterjesztés területén szerepet játszanak. Így a műszaki propaganda mint gyűjtő-kategória körébe tartoznának a műszaki könyvtárügy; a mű-

^{7/} Vö. Poloncsuk, F.M.: Tehnicseszkaj kabinet na predprijatü. Moszkva, 1957. 13 p.

^{8/} Vö. a SZOT, a TIT és az LTESZ által a Moszkvai Műszaki-Tudományos Propaganda Háza és a műszaki-tudományos tájékoztatás és propaganda a Szovjetunióban c. tárgykörökben 1960. V.16.-V.25.-én rendezett kiállítás Ismertetőjével. Bp. 1960. p. 4.

^{9/} Vö. Duza János: A műszaki propaganda fejlesztése; iparunk fejlődésének halaszthatatlan követelménye /Ipargazdaság, 1960. 10.sz.p.22-26./ c. tanulmányában közölt következő fogalmi meghatározásokkal: Műszaki-tudományos propaganda: műszaki eredmények és azok tudományos alapjainak tervszerű terjesztése; Műszaki termelési propaganda: termelési eljárások és tapasztalatok, valamint azok műszaki alapjainak terjesztése.

szaki dokumentáció; a műszaki sajtó, könyv- és folyóiratkiadás, könyvterjesztés; az előadásos propaganda, tanfolyamok; rádió, televízió útján ellátott műszaki propaganda; szakmai oktatás és továbbképzés; műszaki kiállítások, muzeumok; műszaki és tudományos filmek^{10/}. E felfogás képviselői ilyen gyűjtő-kategóriaképpen határozzák is meg a műszaki propaganda fogalmát^{11/}. Ha az ilyen fogalmi meghatározásokat egybevetjük pl. a tájékoztatás mint műszó legújabb lengyel értelmezésével^{12/}, kitűnik, hogy a műszaki propaganda-fogalomnak lényegileg ugyanaz a tartalmi köre, mint a műszaki-gazdasági tájékoztatás lengyelországi gyűjtőfogalmának, azzal az eltéréssel, hogy a lengyel értelmezésnek egyik /5/ alatt említett/ összetevője a műszaki propaganda, itt pedig a műszaki propaganda egyértelmű az összefoglaló műszaki-gazdasági tájékoztatás-fogalommal.

A fogalmak tisztázása

A propaganda fogalmának eredeti, e fejtegetések élén bővebben kifejtett értelme helyett e kiszélesített értelmezés u j a b b f o g a l m i z a v a r o k r a vezet, mert tulmegy a propaganda szó meggyökeresedett közhasználatu jelentésén és mindazokon az

10/ Vö. Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége: Jelentés a műszaki ismeretterjesztés és propaganda problémáiról. Bp. 1960. /soksz./ 19 p. - L. továbbá ugyanerre az értelmezésre Duzs János 9/ alatt idézett cikkét.

11/ "Ennek következtében a műszaki propaganda fogalmát összefoglalóan a következőképpen értelmezhetjük: a műszaki propaganda az új műszaki eredményeknek, az élenjáró termelési tapasztalatoknak a vállalati és a népgazdasági tervek teljesítése érdekében történő tervszerű terjesztése, amit a műszaki propaganda különféle eszközeinek felhasználásával különféle formákban az állami és társadalmi szervek végeznek. "Duzs János: i.m. p.24-25. Vagy egy legújabb keletű meghatározás szerint: "A műszaki propaganda /műszaki ismeretterjesztés/ új műszaki eredményeknek és élenjáró termelési tapasztalatoknak a dolgozók szakismereteinek növelése, a vállalati és népgazdasági terveknek teljesítése érdekében különféle eszközöknek különféle formákban való felhasználásával állami és társadalmi szervek által történő tervszerű terjesztése." Duzs János: A műszaki propaganda fejlesztésének néhány alapvető kérdése. - Műszaki Könyvtárak Tájékoztatója, 1961. 1.sz. p. 45-55., közelebbről p. 50.

12/ A Lengyel Népköztársaság minisztertanácsának 1960. május 16.-án a műszaki és gazdasági tájékoztatás megszervezése tárgyában kelt 169. sz. határozata /Monitor Polski 1960. 60.sz. p.561-565/ szerint /3.3./1/ az információk tevékenység e határozat értelmében felöleli:

- "1. a könyvtári munkát, azaz a szakirodalom valamennyi válfajának /önálló és periodikus kiadványoknak/ gyűjtését, rendszerezését és hozzáférhetővé tételét, valamint a szakirodalom olvasásának előmozdítását;
2. a dokumentációt, azaz a tudomány, technika, gazdaság és szervezés stb. felől tájékoztató anyagok gyűjtését, dokumentációs feldolgozását, az érdekeltekhez való eljuttatását, valamint elterjesztését kivonatokat, tartalmi összefoglalások, beszámolók, bibliográfiák, analitikus és szintetikus összeállítások, monográfiák stb. formájában;

értelmezéseken is, amelyek egyes szakterületeken a propaganda szakki-fejezéshez fűződnek^{13/}. Nem is beszélve a dokumentáció irodalomfeltáró, közvetítő és feldolgozó tevékenységét feloldó igényéről, és e területtel csak viszonylag kis körkörben mutatkozó kapcsolatokból vont általánosítás elvi és gyakorlati megalapozatlanságáról.

Terjesztés a dokumentációban

Először is nyilvánvaló, hogy a dokumentáció feladatkörének csak egyik megnyilvánulásában találkozunk terjesztési tevékenységgel, az ún. aktív feltáró munkában, és annak is csak egy - bár jelentős - részében. A közreadási, terjesztési funkció csak vagylagosan és esetlegesen jellemzi a dokumentáció munkáját még a folyamatos feltáró tevékenység során is. A visszakereső /újabbban információnak nevezett/ feladatkörben pedig a dokumentáció megkeresésre végzett funkció esetében a szakterület képviselője részére, ő helyette és így mintegy általa átruházott hatáskörben lát el irodalomkutató, -feltáró, illetve -feldolgozó tevékenységet, anélkül, hogy annak eredményeit terjesztené, általánosítaná, annak népszerűsítésére törekedné. Ehhez képest a dokumentáció feladatköréből csak egy aránylag kisebb szektor tekinthető olyannak, amelynek terjesztési szerepe is van.

Propaganda és referáló lapok

De a dokumentáció által a szakirodalom eredményeinek közreadásával járó funkció sem tekinthető minden esetben a szó propaganda-értelmében vett terjesztésnek. A dokumentáció leginkább elterjedt, hagyományos időszaki kiadványi szolgáltatásaiban: a referáló folyóiratokban a referátumok közreadása a feltárt, rendszerezett és közzétett hatalmas anyagnak elsősorban nem általánosító elterjesztését célozza, hanem azt a lehetőséget kívánja csak biztosítani, hogy a referálólap olvasója rendszeresen áttekinthes-

3. állandó és azonnali információk kapcsolatát, nevezetesen az információk kölcsönös és közvetlen átadását, a tapasztalatok és dokumentumok cseréjét, az érdekelt intézmények közötti együttműködés fenntartását, pl. olyan kongresszusok, tanácskozások és konferenciák szervezésével és azokon való részvétellel, amelyek a tájékoztatásnak megfelelő szakterülettel foglalkoznak;
4. tájékoztató anyagok meghatározott rendelkezések által előírt területen és elvek szerint való terjesztését, valamint a könyvkiadókkal való együttműködést a szakirodalom tematikájának és kiadványformáinak vonatkozásában;
5. a tudomány, technika, gazdaság és szervezés élenjáró eredményeinek általánossá tételét és népszerűsítését abból a célból, hogy ezeket az eredményeket a népgazdaság egységeinél felhasználhassák és alkalmazhassák."

^{13/} A könyvtárak propagandamunkája alatt is nem elsődlegesen terjesztést, hanem népszerűsítést értenek, mégpedig először magának a könyvtárnak, másodsor az állománynak, az irodalmi anyagnak népszerűsítését. Vö. Sallai I.-Sebestyén G.: A könyvtáros kézikönyve. Bp. 1956. p. 366-384. L. még Versoghi György: A könyvtári propaganda-ról.- A könyvtáros, 1961. 1., 2.sz. p.8-11., 89-92.

se a folyamatosan megjelenő teljes szakirodalmat, annak nyomán tájékozódhassék a fejlődés irányairól, és ha ugyanakkor egyes kutatási vagy termelési feladatai megoldásához figyelembe jövő közleményekről készült kivonatokat talál, azok nyomán el tudja dönteni, hogy számára mely közlemények eredeti szövegének tanulmányozására lenne szüksége. Itt tehát a terjesztésnek minősített formájáról van szó és semmiképpen sem arról, hogy a dokumentációs kiadvány az egyes számaiban ismertetett 300-2000 közleményt széles körben terjesztene, általánosítani, népszerűsíteni kívánná. Ezt annál kevésbé teheti, minthogy a jól megvalósított dokumentációs feltáró munka a központi intézmények által szerkesztett referáló folyóiratokhoz a szakirodalom feltárásának a tartalmi mondanivaló szerinti teljességére törekszik, és nem korlátozza tevékenységét csak a sorra következő tervfeladatok irodalmi alátámasztására. A közreadott anyag bizonyos részének tehát nem is lehet napi aktualitása, de mégsem mellőzhető, mert hiánya fehér foltokat hagyna a szakirodalom figyelemmel kísérésében, ami később - amikor a vonatkozó feladatkör időszerűvé válik - már pótolhatatlan.

Propaganda és kartonszolgálatok

Nagyrészt ugyanez a "terjesztés" értelme a kartonszolgálatokban is, két eltéréssel. Elsősorban is az anyag tárgykörök szerint tagolódik, és aszerint igényelhető, tehát a kartonok kiküldésében általában nem olyan hatalmas anyaggal kell számolni, mint a referáló folyóiratok esetében /hacsak az igénybevevő nem a technika teljes területének vagy egy iparágnak többszáz vagy több tucat tárgykörét igényli /. Másodsorban viszont a kartonokon való közreadásnak egyik legfőbb célja és értelme éppen az, hogy azokból az igénylő dokumentációs kartotékot alakítson ki, és ehhez képest a kartonszolgálat jórésze a dokumentációs visszakeresés /vagy nevezzük: az információ/ céljait szolgálja.

Propaganda és teljes tájékoztatást nyújtó dokumentációs kiadványok

Vannak viszont olyan dokumentációs kiadványok is - és ezek éppen a legújabb fejlődés eredményei, - amelyekben a közreadott szakirodalmi feldolgozásoknak kétségtelenül propaganda-, azaz széles körben terjesztő, általánosító, népszerűsítő céljuk és értelmük van. Ilyenek azok a dokumentációs feldolgozó és közreadó műfajok, amelyek akár időszakossággal, akár esetileg meghatározott termelési vagy műszaki fejlesztési célok előmozdítására válogatottan válogatott szakirodalmi anyagot úgy dolgoznak fel, és adnak közre, hogy azok nyomán az olvasó az eredeti közlemények minden lényeges mondanivalójával megismerkedik, a szakirodalmi anyagról teljes tájékoztatást kap. Az így feldolgozott szakirodalmi anyagnak közreadása valóban műszaki propaganda, mégpedig adott esetben nemcsak műszaki-termelési, hanem műszaki-tudományos propaganda, mert 1. a feldolgozott szakirodalmi anyagot meghatározott feladat: a népgazdasági tervek teljesítésének előmozdítására válogatta össze, 2. ebben az anyagban a műszaki-gazdasági eredményeket, illetve termelési tapasztalatokat az ol-

vasóval érdemben megismerteti és 3. a kiadvány teljes terjedelmében és minden egyes olvasójára ezzel a céllal hat, azaz a válogatottan válogatott és meghatározott népgazdasági tervek szolgálatába állított szakirodalmi anyagot az érdekeltek viszonylag széles körében terjeszti, általánosítja. Ilyenek pl. a VINITI által kiadott EKSZPRESZSZ INFORMÁCIJA sorozatai, az OMK MŰSZAKI INFORMÁCIÓ című havi kiadványai, az OMK TÉMADOKUMENTÁCIÓS KIADVÁNYOK sorozatában egy-egy szakkérdés válogatott külföldi szakirodalmából esetenként közreadott kötetek, sőt ilyennek tekinthető az OMK MŰSZAKI GAZDASÁGI TÁJÉKOZTATÓ a külföldi szakirodalomból c. kéthavi időszakosságu információs jellegű kiadványsorozata is.

Propaganda tapasztalatcsere-kiadványokkal

Különleges propaganda-hatása van emellett a műszaki dokumentáció egyik sajátos műfajának, a termelési tapasztalatok írásos feldolgozásának. Az ujitási tapasztalatcsere-kiadványok valójában csak a feldolgozás szervezeti formáinak azonossága miatt kapnak helyet a dokumentációs feldolgozó munkában, lényegileg ezek primer szakirodalmi közlemények, mert maga az ujitás szabatosan megfogalmazott módon ezekben kerül először közreadásra. Tekintettel pedig arra, hogy az ujitások közül a szélesebb körű alkalmazásra figyelembe jövők kapnak helyet ezekben az ujitási tapasztalatcsere-kiadványokban, nem pedig valamely iparizem speciális termelési problémáinak gyakorlati technikai megoldását tartalmazó ujitások, ezért ezek a kiadványok mindenképpen megvalósítják a népgazdasági termelési célokat szolgáló széleskörű terjesztés és népszerűsítés követelményeit, amelyek tartalmilag és az elérendő cél szempontjából a terjesztésnek propaganda-jelleget adnak.

A termelési tapasztalatok terjesztésének módjai

A termelési tapasztalatok teljesítésének azonban csak egyik és nem is a legáltalánosabb módja a kiadványi forma. Bár az ujitási tapasztalatcsere-kiadványokon felül termelési tapasztalatok leírásával a népszerűsítő műszaki könyvtudományban és a műszaki folyóiratirodalomban is találkozunk /az új gyártmányokat, eljárásokat ismerető, rendszerint igen rövidre fogott közlemények formájában/, a bel- és külföldi termelési /technológiai/ tapasztalatok terjesztésének leggyakorlatibb módja a szemléltetés /gyári bemutatók, tapasztalatcsere-látogatások, tanulmányutak, kiállítási bemutatók, ismeretterjesztő filmek bemutatása útján/, valamint az élőadásos ismeretterjesztés különféle formái /tanfolyamok, szemináriumok, konferenciák, előadások, konzultációk/. Mindezekkel a közvetítési formákkal a műszaki propaganda céljait a legközvetlenebbül és a leghatékonyabban lehet szolgálni. Különösen alkalmasak ezek a terjesztési módok azért, mert rendszerint egy-egy előtérben álló műszaki probléma megoldásának megvilágítására szorítkoznak, ahhoz aránylag bő érdeklődői kört gyűjtenek egybe, s azok részére a termelési /technológiai/ megoldás, ujitás minden részletét közérthetően közvetítik, tehát az új ismereteket terjesztő, népszerűsítő feladatot szakmailag a leghatékonyabban valósítják meg. Ha egy új gyakorlati eljárást vagy akár egy szűkebb kihatású ujitást is szakemberek csoportja előtt bemutatással egybekötve ismertetnek, vagy az arról készült műszaki filmet az érdek-

lódó dolgozók népesebb körének bemutatják, abból a gyakorlat emberéi több, sőt a legtöbb tapasztalatot szerezhetik, az így közvetített ismeretek tehát a leghatékonyabban terjednek, népszerűsödnek.

A dokumentáció felhasználása

A műszaki propaganda feladatköréből emellett nem lehet mellőzni a dokumentációs és egyéb tájékoztatási anyagok felhasználását sem. A terjesztés módja és mértéke önmagában még csak a lehetőségét adja meg a közvetített anyagok igénybevételének, felhasználásának. Különösen éppen a dokumentációs kiadványok és szolgáltatások terjesztése körül mutatkozik az a fogyatékoság, hogy az érdekeltek a beszerzett, rendelkezésre álló dokumentációs forrásokkal nem kellően élnek, adott esetben a vállalati könyvtár polcain felhasználatlanul hevertetik, ahelyett, hogy a nagy szellemi és anyagi ráfordítással készült dokumentációs szolgáltatások az érdekeltek széles körében elterjednének. A műszaki propagandának többek között éppen az az egyik fő hivatása, hogy a propaganda eszközeivel gondoskodjék, és mozdítsa elő a tájékoztató anyagoknak az érdekeltek tudomására jutását és effektív igénybevételét. Nemcsak hazánkban, de még a tájékoztatásügy területén nagyobb multu országokban is általában nem az az elsődleges fogyatékoság a dokumentáció működését illetően, hogy elégtelen a feldolgozás és közreadás mennyisége, vagy kevésbé fejlett a minősége, hanem főleg az, hogy a szakirodalomnak sem primer, sem szekunder megjelenési formáival az érdekeltek - különösen vállalati szinten - nem élnek kellő mértékben. A műszaki propagandának nem utolsó feladatáknak arra kell törekednie, hogy ezt a sok helyütt megmutatkozó közönyt a rendelkezésre álló eszközeivel és a különféle társadalmi szervezetek munkájával leküzdje, fokozatosan felszámolja. E téren nálunk nemcsak a vállalatok dolgozóinak közönyvével kell számolni, hanem igen sokszor a vállalatvezetésével is. A műszaki propaganda ezért nem hagyhatja érdeklődési körén kívül a gazdasági vezetés szerveit és funkcionáriusait sem, meg kell győznie őket, hogy a naprakész műszaki értesültség elsősorban népgazdasági és vállalati vezetési érdek, és ezért a műszaki tájékoztatás ügye a vállalatokban a vezetés közvetlen feladata^{14/}.

Műszaki propaganda és a dokumentáció kapcsolatai

Az eddig előadottakból kiviláglik, hogy a műszaki propaganda és a dokumentáció között fejlődő kapcsolatok vannak ugyan kialakulóban - főleg a dokumentáció új típusú kiadványai nyomán, - de ezek a kapcsolatok korántsem jelentik még azt, hogy a műszaki-tudományos vagy akadémiai műszaki-termelési ismeretközlésnek a műszaki propaganda lenne az összefoglaló szervezeti és működési formája, és abban részterületként olvadna fel maga a dokumentáció.

^{14/} Polzovics Iván: A műszaki könyvtárak és a dokumentáció feladatai a második ötéves népgazdasági tervben. - Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója, 1961. 1.sz. p. 1-15.; Baer, J.: Dokumentation als Hilfsmittel der Betriebsführung. - Schweizerische Bauzeitung, 72. évf. 42.sz. 1954. p. 610-612.

cio, valamint mindazok a tevékenységi körök /könyv és folyóiratkiadás, könyvtárügy, ismeretterjesztő előadások, kiállítás és múzeumügy, filmgyártás és -forgalmazás/, amelyeknek a tudomány és a technika eredményeinek rögzítésében, közreadásában szerepük van. Utóbbiak között kétségtelenül vannak olyanok, amelyek egy kialakítandó műszaki propaganda-ismeretág és tevékenység körében a helyüket megtalálhatják /előadásos ismeretterjesztés, szemléltetés bemutatások, kiállítások, közvetlen tapasztalatcsere és filmbemutatók útján/, de a könyvtár- és múzeumügy, a könyv- és folyóiratkiadás és nem utolsósorban a dokumentáció olyan szakterületek, amelyeknek csak egy-egy szektora mutat fel kapcsolatot a propaganda feladatkörével, és ezért a műszaki propagandának mint szervezett állami és társadalmi tevékenységnek ezek tekintetében csak az lehet a szerepe, hogy azok eszközeit és lehetőségeit az ismeretterjesztésre, népszerűsítésre fokozottabban előmozdítsa. Ezen a szakterületen a műszaki propaganda helyesen a katalizátor szerepét tölti be, azaz anélkül, hogy a folyamat elemévé válnék, megindítja, illetve a kívánatos irányban előmozdítja a folyamatot.

A műszaki propaganda az egyes tájékoztatási feladatköröknek nem általános gyűjtőfogalma

Annál kevésbé lehet a műszaki dokumentációt a műszaki propaganda újkeletű gyűjtőfogalmában feloldani, mert még abban a viszonylag szűk szektorban is, ahol a fentiek szerint a dokumentáció közreadási tevékenysége propaganda-értelemben vett terjesztésnek minősülhet, maga a közreadás, illetve terjesztés egy hosszú tudományos folyamatnak csak az egyik, módszertanilag legkevésbé igényes befejező fázisa. Ahhoz ui., hogy a teljes tájékoztatást nyújtó dokumentációs kiadványok terjesztésre kerülhessenek, előbb elmélyült szakirodalmi kutató, válogatva-válogató, tartalmi feldolgozó, a feldolgozott anyagot szakmai és nyelvi szempontból többszörösen ellenőrző, szerkesztő, majd többszöröző eljárásnak kell lefolynia, aminek csak végeredménye a kiadvány, amely a propaganda tárgya. Nem jelentene ezért mást a végtermék alapján adott minősítés, mint pl. ha az ipari vagy mezőgazdasági termelés sokoldalú folyamatait alárendelnék az értékesítés effektív irányításának, és a kereskedelemre bízna a technológiai, gyártási folyamatok vitelét is. De miként pl. a közszükségleti cikkek termelését a kereskedelem által közvetített fogyasztói igényeknek megfelelően kell kialakítani, úgy a műszaki propagandára is jelentős szerep vár a terjesztést, népszerűsítést igénylő primer és szekunder szakirodalmi közlemények és kiadványok tárgyának ajánlásában.

Ahol természetesen ezek az előzetes feldolgozó funkciósorozatok hiányoznak, vagy nem kiterjedtek, és egyúttal nem is alkotnak valamely külön kialakult egyseges tevékenységi kört /szakágat/, mint pl. szemléltető bemutatók, közvetlen tapasztalatcsere-látogatások, kiállítások, szakmai filmvetítések, ott a terjesztési tevékenység rányomhatja bélyegét a teljes funkcióra, azaz a propagandának mint tevékenységi körnek és szakágnak tartalmává lehetnek.

Külföldi példák

Ezt az elvi és gyakorlati mérlegelésből fakadó helyes minősítést támasztja alá az ezirányu legújabb külföldi fejlődés is a szocialista országokban, ahol a műszaki ismeretek terjesztésének egyetemes területét nem a propaganda gyűjtőfogalomával foglalták össze, hanem erre a célra az információnak /tájékoztatásnak/ szélesen értelmezett új fogalmát honosították meg. Nemcsak a már említett lengyel műszaki-gazdasági tájékoztatási rendelet^{15/}, hanem a Csehszlovák Szocialista Köztársaság kormányának a műszaki és gazdasági információ szervezéséről és irányításáról szóló 1959. július 17-i 606. sz. határozata és az ahhoz fűzött irányelvek^{16/} a műszaki-gazdasági tájékoztatás egységes állami rendszerét ezen a néven /informaci/ nevezik, és azon belül szólnak a propaganda-jellegű feladatokról, még hozzá azzal a megkülönböztetéssel, hogy a terjesztés teendői során a dokumentáció kiadványtípusainak külön felsorakoztatása után utalnak a műszaki propaganda egyéb formáira. A műszaki termelési propagandát is a tájékoztatásügyi szervezet szolgálatába állítják, aminek keretében nagy szerepet biztosítanak a szakszervezeteknek, a Technika Házának, a Műszaki Tudományok Társaságának és a Politikai és Tudományos Ismeretterjesztő Társaságnak^{17/}.

dr. Polzovics Iván

+ + +

Polzovics, I.: Dokumentation und technische Propaganda.

In neuester Zeit mehrten sich die Zeichen und es kann eine Tendenz beobachtet werden, wonach die technische Dokumentation, das Bibliothekswesen, technische Vorträge, Lehrgänge, Filmvorführungen, Rundfunk- und Fernsehvorlesungen, Erfahrungsaustausch-Besuche, Ausstellungen usw., unter den Sammelbegriff "technische Propaganda" zusammengefasst werden. Nach einer eingehenden Analyse des Begriffes der allgemeinen und der technischen Propaganda werden im Aufsatz jene Gebiete hervorgehoben, welche eine selbstständige Propagandatätigkeit, resp. Diszip-

^{15/} L. a 12/ jegyzetben.

^{16/} V8. Organizace a řízení. Technických a ekonomických informací v ČSR. MTI 4. Praha, 1959. 8 p.

^{17/} V8. Guth, M.: Hlavní úkoly soustavy technickoekonomických informací. Podniková Organizace 1960. márc. p. 97-101.

lin zum Inhalt haben können. Diese sind vor allem die Propaganda durch Vorträgen, Themenkosultationen und Besprechungen, Lehrgänge praktischer Art, technische Filmvorführungen, Erfahrungsaustausch-Besuche, ja sogar die Abfassung und Verbreitung von Publikationen im Bezug auf technischen Erfahrungsaustausch, schliesslich auch die durch den Rundfunk und das Fernsehen ausgeübte technische Propaganda. Die technische Dokumentation selbst, das Fachbibliothekswesen, ebenso wie die Aufgaben der technischen Museen können jedoch nicht in den Tätigkeitsbereich der technischen Propaganda einbezogen werden. In Bezug auf diesen hat die technische Propaganda nur zwei Tätigkeitsbereiche: 1. im allgemeinen die Verbreitung und Popularisierung der verschiedenen Dienstleistungen der technischen Dokumentation, des Fachbibliothekswesens und der Museen; 2. die besondere Popularisierung von einzelnen Publikationen der Dokumentation von Büchern und Museumsmaterial, welche die breiten Massen interessieren u.zw. mit speziellen Propagandamitteln.

+ + +